

Γλωσσική Επαφή και Ρεμπέτικο τραγούδι: Γλωσσικά δάνεια στη γλώσσα του ρεμπέτικου τραγουδιού

Χριστιάννα Αντωνοπούλου¹ & Νικόλαος Κουλόπουλος²

¹Universität München, ²Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
ant1996christie@gmail.com, nkoulopoulos@hotmail.com

Abstract

The present study deals with language borrowing in the language of rebetika songs. We studied 50 rebetika songs written from the beginning of the music genre until 1950 and we wrote down the words and affixes which are loanwords. Our aim is to describe language borrowing (vocabulary and morphology) in the language of rebetika songs, to examine the languages of origin of these loanwords and to attempt to explain how language contact has played a role in this borrowing.

Keywords: Rebetika song, loanwords, morphology, vocabulary, language borrowing, language contact

1 Εισαγωγή

Η γλώσσα του ρεμπέτικου τραγουδιού έχει χαρακτηριστεί ως μία ιδιαίτερη ποικιλία της νέας ελληνικής (Σαββόπουλος 2006:115) και κατά καιρούς έχει κεντρίσει το ενδιαφέρον αρκετών μελετητών (Παπαδόπουλος 2016, Σκιαδάς 2011, Σαββόπουλος 2006 κ.ά.). Ωστόσο, όλες οι μέχρι τώρα μελέτες αναφέρονται γενικά στα χαρακτηριστικά της γλώσσας των ρεμπέτικων, με ιδιαίτερη έμφαση συνήθως στη γλωσσική λεξιπλασία των στιχουργών και όχι τόσο στο γλωσσικό δανεισμό¹. Γι' αυτό το λόγο, σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η μελέτη του γλωσσικού δανεισμού - μορφολογικού και λεξιλογικού- στη γλώσσα του ρεμπέτικου τραγουδιού και μέσα από αυτή η ανάδειξη του βαθμού γλωσσικής επαφής που υπήρχε μεταξύ της ελληνικής με τις γλώσσες των λαών με τις οποίες ήρθαν σε επαφή οι Έλληνες και συγκεκριμένα οι ρεμπέτες.

Στις ενότητες που ακολουθούν γίνεται αρχικά μία σύντομη παρουσίαση του θεωρητικού πλαισίου. Στη συνέχεια, γίνεται αναφορά στο ιστορικο-κοινωνικό πλαίσιο που ευνόησε αφ' ενός τη γέννηση του ρεμπέτικου τραγουδιού και αφ' ετέρου τη γλωσσική επαφή που οδήγησε στο γλωσσικό δανεισμό. Έπειτα, ύστερα από παρουσίαση της μεθοδολογίας που ακολουθήσαμε για τη συγκεκριμένη έρευνα, παρατίθενται τα αποτελέσματα αυτής, ενώ τέλος παρουσιάζονται ορισμένοι προβληματισμοί και συμπεράσματα.

2 Θεωρητικό Πλαίσιο

Ο γλωσσικός δανεισμός είναι μία διαδικασία που αποτελεί αποτέλεσμα της γλωσσικής επαφής είτε άμεσης είτε έμμεσης (McMahon 1999: 285) και πρόκειται για μία από τις σημαντικότερες πηγές εμπλουτισμού μιας γλώσσας (Haugen 1950, Lehmann 1992, Thomason 2001). Πιο συγκεκριμένα, κατά τον γλωσσικό δανεισμό εισάγεται ένα

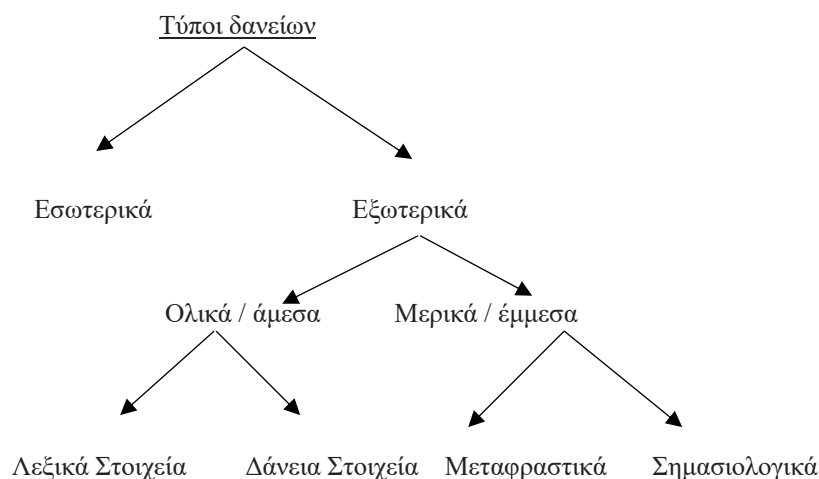
¹ Βασικά χαρακτηριστικά της γλώσσας του ρεμπέτικου τραγουδιού αποτελούν η χρήση της αργκό, η έντονη λεξιπλασία και ο γλωσσικός δανεισμός.

γλωσσικό στοιχείο, το οποίο ονομάζεται δάνειο (*loanword*) σε μία γλώσσα (γλώσσα - στόχος) μέσω της μεταφοράς από μία άλλη γλώσσα (γλώσσα-πηγή) (Haspelmath 2008: 58).

Ο γλωσσικός δανεισμός πραγματοποιείται σε δεδομένες ιστορικές συνθήκες λόγω των πολιτισμικών και κοινωνικών επιδράσεων μεταξύ των ανθρωπίνων κοινωνιών (Βασμανόλη 2007: 35-37) και βασίζεται κυρίως στη *διγλωσσία*. Σύμφωνα με τη McMahon (1999: 286) δίγλωσσος ομιλητής είναι «το άτομο που γνωρίζει περισσότερες από μία γλώσσες», ενώ επιπλέον τονίζει πως «η ύπαρξη μεγάλου αριθμού περισσότερο ενεργών δίγλωσσων ομιλητών αποτελεί ένδειξη πιο στενής επαφής μεταξύ των γλωσσών τους».

Οι δάνειες λέξεις είναι πιθανό να ενσωματώνονται στη γλώσσα-στόχο και να χρησιμοποιούνται με διαφορετική σημασία σε σχέση μ' αυτή που είχαν στη γλώσσα-πηγή και σε αυτό συμβάλλουν ποικίλοι παράγοντες, όπως το διαφορετικό κοινωνικό υπόβαθρο, οι ιστορικές συγκυρίες ή ο βαθμός διγλωσσίας (Βασμανόλη 2007: 47).

Στο παρακάτω σχήμα απεικονίζονται οι τύποι των γλωσσικών δανείων σύμφωνα με την ταξινόμηση της Αναστασιάδη-Συμεωνίδη (όπως αναφέρεται στη Χριστοπούλου 2016: 130):

Σχήμα 1 : Τύποι δανείων

Η Αναστασιάδη – Συμεωνίδη (όπως αναφέρεται στη Χριστοπούλου 2016: 131-132) ορίζει ως *εσωτερικά γλωσσικά δάνεια* τα δάνεια τα οποία προέρχονται από την ίδια τη γλώσσα, ενώ ως *εξωτερικά γλωσσικά δάνεια* τα στοιχεία που δανείζεται μια γλώσσα από άλλες γλώσσες. Τα εξωτερικά γλωσσικά δάνεια χωρίζονται σε *ολικά ή άμεσα* και σε *μερικά ή έμμεσα*. Τα ολικά, τα οποία εισάγονται σε μία γλώσσα με ελάχιστες ή και περισσότερες φωνολογικές ή και μορφολογικές αλλαγές δανείζοντας τόσο τη μορφή όσο και τη σημασία τους, μπορεί να είτε *λεξικά στοιχεία* είτε *δάνεια στοιχεία*. Από την άλλη, τα μερικά είναι είτε *μεταφραστικά*, δηλαδή περιπτώσεις όπου έχουμε ακριβή μετάφραση μια λέξης ή φράσης, όπως συμβαίνει με τη λέξη *αγγλ. skyscraper > ελλ. ουρανοξύστης*, είτε *σημασιολογικά*, όπου το σημασιακό πεδίο μιας λέξης διευρύνεται αποκτώντας μια νέα σημασία επηρεασμένη από μία ισοδύναμη λέξη σε μία άλλη ξένη γλώσσα. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα σημασιολογικού δανείου αποτελεί η λέξη *ποντίκι*, η οποία σταδιακά απέκτησε την επιπλέον σημασία της συσκευής του ηλεκτρονικού υπολογιστή επηρεασμένη από την αγγλική λέξη *mouse*.

Η ελληνική είναι μια γλώσσα που έχει υποστεί διαχρονικά δανεισμό από μία πληθώρα άλλων γλωσσών τόσο ομιλούμενων, όπως η τουρκική, η ιταλική ή η γαλλική όσο και μη, όπως η λατινική. Όσον αφορά τη γλώσσα του ρεμπέτικου τραγουδιού, ο γλωσσικός δανεισμός, όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, αποτελεί βασικό της χαρακτηριστικό. Τα γλωσσικά δάνεια που ήδη υπήρχαν στη μικρασιατική διάλεκτο, στην οποία βασίστηκε και η γλώσσα του ρεμπέτικου, μιας και οι ρίζες του εντοπίζονται στην περιοχή της Σμύρνης, είναι πιθανό πως συνέβαλαν σ' αυτό. Επιπλέον, το γεγονός πως η γλώσσα των ρεμπέτικων στηρίζεται κατά βάση στο περιθωριακό λεξιλόγιο, κύριο χαρακτηριστικό του οποίου είναι, επίσης, ο γλωσσικός δανεισμός (Χριστοπούλου 2016: 127, 2015: 242-3), αναμφίβολα έχει παίξει σημαντικό ρόλο, ενώ και η επαφή των ίδιων των ρεμπετών με ναυτικούς και άλλες κοινωνικές ομάδες ήταν ένας ακόμα σημαντικός παράγοντας.

3 Ιστορικο-κοινωνικό πλαίσιο

Το ρεμπέτικο τραγούδι ως αστικό λαϊκό τραγούδι εμφανίζεται στα τέλη του 19ου αιώνα στην περιοχή της Σμύρνης. Εκπρόσωποι του μουσικού αυτού είδους ήταν κυρίως άτομα των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων και του υποκόσμου και αποτελούσαν για τα δεδομένα της εποχής ημι-παράνομη κοινωνική ομάδα (Παπαδόπουλος 2016: 521). Χαρακτηριστικά των ρεμπετών ήταν το ιδιαίτερο ντύσιμο, ο τρόπος ομιλίας και συμπεριφοράς, το συγκεκριμένο μουσικό στυλ και η θεματολογία των τραγουδιών τους, η οποία περιέγραφε και τον τρόπο ζωής τους, και αναμφίβολα η γλώσσα τους, η οποία σε συνδυασμό με τα υπόλοιπα χαρακτηριστικά αποτελούσε σημαντικό κριτήριο για την ενσωμάτωση ή τον αποκλεισμό κάποιου από αυτή την κοινωνική ομάδα.

Η εξέλιξη του ρεμπέτικου τραγουδιού διακρίνεται σε τέσσερις φάσεις²: την πρωτογενή, από τις απαρχές του είδους έως τη Μικρασιατική Καταστροφή του 1922, την κλασική, η οποία εκτείνεται από το 1922 έως το 1940, την εργατική από το 1940 έως και το 1953, ενώ τέλος η αναβίωση του ρεμπέτικου ξεκινά από το 1970 και φτάνει μέχρι τις μέρες μας (Παπαδόπουλος 2016: 522).

Κατά τη διάρκεια και των τεσσάρων αυτών περιόδων διάφορα ιστορικά γεγονότα και κοινωνικές εξελίξεις, όπως το γεγονός ότι η Σμύρνη αποτέλεσε ένα από τα σημαντικότερα πολυπολιτισμικά κέντρα της εποχής, η Μικρασιατική Καταστροφή και ο ξεριζωμός εκατομμυρίων ανθρώπων ανάμεσά τους και των ρεμπετών, που μετέφεραν τη μουσική τους παράδοση, η επιρροή της Δύσης στον ελληνικό κόσμο μέσω του εμπορίου, των γραμμάτων και των τεχνών, αλλά και αργότερα ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος και η Κατοχή είχαν ως αποτέλεσμα τη συνύπαρξη των Ελλήνων γενικότερα, και των ρεμπετών ειδικότερα, με άτομα διαφορετικών εθνικοτήτων και, ως εκ τούτου, τη γλωσσική επαφή μεταξύ τους. Έτσι, για παράδειγμα η συνύπαρξη των Ελλήνων στη Σμύρνη με Τούρκους, Αρμένιους ή Εβραίους, η επικράτηση της γαλλικής γλώσσας ως *lingua franca* της εποχής ή η επαφή στα λιμάνια τόσο πριν όσο και μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή με άτομα ιταλικής πρωτίστως αλλά και βρετανικής ή αμερικανικής καταγωγής αποτέλεσαν σημαντικούς παράγοντες που επηρέασαν και τη γλώσσα των ρεμπέτικων τραγουδιών.

4 Μεθοδολογία

² Βλ. επίσης Gauntlett (2001) για την περιοδολόγηση του ρεμπέτικου τραγουδιού.

Για τους σκοπούς της συγκεκριμένης εργασίας πραγματοποιήθηκε καταγραφή 152 γλωσσικών δανείων από συνολικά 50 ρεμπέτικα τραγούδια από τις τρεις πρώτες φάσεις του μουσικού είδους, δηλαδή από τις απαρχές του έως και τις αρχές της δεκαετίας του '50. Τα γλωσσικά δάνεια που καταγράφηκαν με την μορφή πινάκων ομαδοποιήθηκαν ανά γλωσσική προέλευση. Σημαντικό είναι, επίσης, να αναφερθεί ότι η επιλογή των τραγουδιών από τις τρεις πρώτες περιόδους προέκυψε από το γεγονός πως την τέταρτη περίοδο, στην οποία έχουμε την αναβίωση του ρεμπέτικου τραγουδιού, παρατηρείται ως επί το πλείστον στεία απομίμηση του λεξιλογίου των παλαιών ρεμπέτικων τραγουδιών και επομένως στην περίπτωση αυτή όχι γνήσιος λεξιλογικός δανεισμός. Τέλος, ως πηγή για την έρευνά μας χρησιμοποιήθηκαν τα ρεμπέτικα τραγούδια που συμπεριλαμβάνονται στη συλλογή *Μικρά Ρεμπέτικα* του Ηλία Πετρόπουλου (1990α), ενώ πηγές για τη σημασία και την προέλευση των δανείων προσφυμάτων και λέξεων στα ρεμπέτικα υπήρξαν το *Μείζον Λεξικό της Ελληνικής Γλώσσας* (2001), το *Χρηστικό λεξικό της νεοελληνικής γλώσσας* (2016) και οι ιστοσελίδες slang.gr και rembetiko.gr.

5 Αποτελέσματα

Στην ενότητα αυτή, παρατίθενται ενδεικτικά ορισμένα από τα γλωσσικά δάνεια που καταγράφηκαν, καθώς επίσης και οι γλώσσες προέλευσής τους.

Όσον αφορά το ζήτημα, εάν τα δάνεια που καταγράφηκαν στα ρεμπέτικα τραγούδια είναι εσωτερικά ή εξωτερικά, είναι δύσκολο να απαντήσουμε. Σίγουρα σημαντικό ρόλο αποτελεί η εκτίμηση για το πότε εισήλθαν τα δάνεια αυτά στην ελληνική γλώσσα. Ωστόσο, θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι η πλειοψηφία των τουρκικών δανείων είναι εσωτερικά δάνεια, καθώς η γλώσσα των ρεμπέτων βασιζόταν κατά κύριο λόγο στη μικρασιάτικη διάλεκτο, η οποία ήδη περιελάμβανε δάνειες λέξεις και φράσεις από την τουρκική³. Αντίθετα, λέξεις ή φράσεις του λιμανιού προερχόμενες από γλώσσες, όπως η ιταλική, θα μπορούσαν να είναι εξωτερικά δάνεια και αποκλειστικές επιλογές των ρεμπέτων, αν αναλογιστούμε ότι οι ρεμπέτες σύχναζαν σε τέτοιους χώρους. Οπωσδήποτε, όμως, ένα τέτοιο ζήτημα απαιτεί περισσότερη μελέτη και θα αποτελέσει αντικείμενο μελλοντικής έρευνας.

Ενδιαφέρον είναι επίσης, πως με μια πρώτη παρατήρηση στα αποτελέσματα της εργασίας, διαπιστώνουμε ότι αρκετά από τα γλωσσικά δάνεια είτε έχουν προσαρμοστεί με ελάχιστες ή περισσότερες φωνολογικές ή και μορφολογικές αλλαγές στη γλώσσα-στόχο, όπως στο 1(α, β), και επομένως μιλάμε για περιπτώσεις *προσαρμογής ή υποκατάστασης* των δανείων (McMahon 1999: 292) είτε έχουν εισαχθεί αυτούσια στη γλώσσα-στόχο, όπως στο 1(γ, δ) και άρα έχουμε να κάνουμε με περιπτώσεις *υιοθέτησης ή εισαγωγής* (McMahon 1999: 292):

- (1) (α) ιταλ. *vero* > βέρο-ς 'αληθινός'
- (β) ιταλ. *gustare* > γουστάρ-ω 'μου αρέσει'
- (γ) γαλλ. *grand* > γκραν 'μεγάλος, σπουδαίος'
- (δ) τουρκ. *yanuklu* > γιαβουκλού 'η αγαπητικά, η μνηστή'

Επιπλέον, αρκετά από τα δάνεια επιθήματα που καταγράφηκαν, ενώ αρχικά συνδυάζονταν αποκλειστικά με ξενικές βάσεις, αργότερα επεκτάθηκαν και σε ελληνικές βάσεις διατηρώντας πάντα τη σημασία τους, όπως για παράδειγμα συνέβη στις λέξεις *αντρ-ιλίκι*, *φορτηγα-τζής*, *κοκαλ-ιάρης*, *γλειφτρ-όνι* κλπ. Από την άλλη,

³ Βλ. και Baltazzi, Galdies and Poulimenos (2012).

αξίζει, επίσης, να σημειωθεί πως πολλά από τα γλωσσικά δάνεια που εισήχθησαν στη γλώσσα του ρεμπέτικου τραγουδιού υπέστησαν σημασιολογική μεταβολή είτε με χειροτέρευση είτε με βελτίωση της αρχικής τους σημασίας. Έτσι, για παράδειγμα συναντάμε τη λέξη *μπάτσος* στο ρεμπέτικο τραγούδι με τη σημασία ‘αστυνομικός’, ενώ η αρχική της σημασία ήταν ‘φοροεισπράκτορας’, τη λέξη *τσιφτης* με τη σημασία ‘πανέξυπνος, ενώ αρχικά σήμαινε ‘γεράκι’ ή τη λέξη *ασίκης* που κατέληξε να είναι ο ‘λεβέντης’.

Μορφολογικά Δάνεια⁴

-(*ι*)λίκι (τουρκ. *-lik*) → μειωτική σημασία / ιδιότητα: *αραλίκι*
 -λης, -λου (τουρκ. *-li, -lu*) → αφθονία ιδιότητας: *μπελαλού*
 -τζης, -τζου (τουρκ. *-ci, -cu*) → ιδιότητα: *παρμπουτζής*
 -(*ι*)άρης, -(*ι*)άρα (λατ. *-arius*) → μειωτική σημασία: *αλανιέρα*
 -όνι (ιταλ. *-on(e)*) → μεγεθυντική / μειωτική σημασία: *πρεζόνι*
 -ιερα (ιταλ. *-iera*) → σκεύος για την τοποθέτηση αυτών που εκφράζει η βάση: *παρμπουτιέρα*
 -άρω (ιταλ. *-are*) → ενέργεια: *γουστάρω*

Πίνακας 1 | Μορφολογικά δάνεια (προσφύματα)

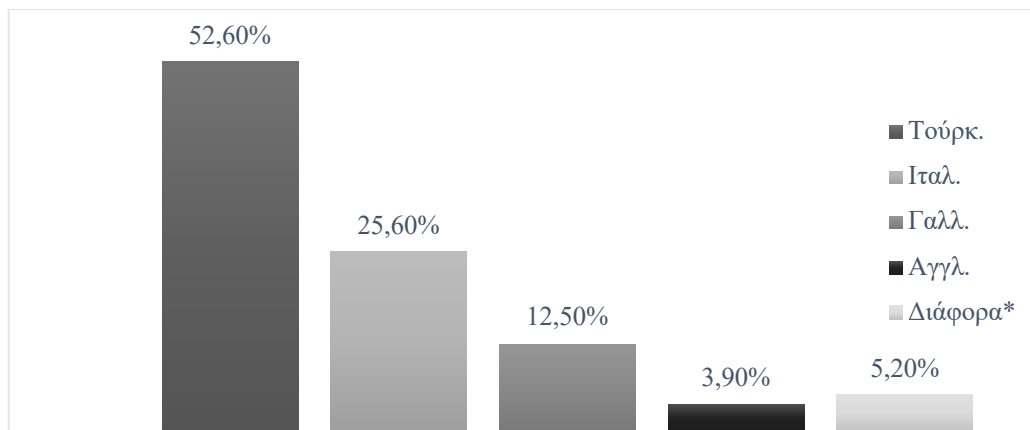
Λεξιλογικά δάνεια

γιαβουκλού (τουρκ. *yavuklu*) ‘η αγαπητικιά, η μνηστή’
 αραμπάς (τουρκ. *araba*) ‘άμαξα’
 ασίκης (τουρκ. *asik*) ‘εραστής’
 γιαβρούμ (τουρκ. *yavrum*) ‘παιδί μου’
 βέρος (ιταλ. *vero*) ‘αληθινός’
 μάγκας (λατ. *mango* ‘μεταπράτης, έμπορος’ ή αλβ. *mang(ë)* < τουρκ. *manga*) ‘μικρό στρατιωτικό σώμα’, εδώ: ‘ο έξυπνος, ο καταφερτζής άνθρωπος’ / ‘ο αλήτης’
 γκραν (γαλλ. *grand*) ‘μεγάλος, σπουδαίος’
 γουστάρω (ιταλ. *gustare*) ‘μου αρέσει’
 παγκανότα (γαλλ. *banque-note*) ‘τραπεζογραμμάτιο’, εδώ: ‘τα λεφτά’
 πολιτσάκος (αγγλ. *policeman*) ‘αστυνομικός’
 ντιστεγκές (γαλλ. *distingué* < λατ. *distinguo*) ‘διακρίνω’, εδώ: ‘ο διακεκριμένος’
 σεβντάς (τουρκ. *sevda*) ‘ο ερωτικός καημός’
 καϊκτσής (τουρκ. *kayikçi*) ‘ο ιδιοκτήτης καϊκιού’
 αγάντα (ιταλ. *agguantare*) ‘υπομονή, κουράγιο’
 βερεσέ (τουρκ. *veresiye*) ‘η αγορά/ πώληση με μίσθωση’, εδώ: ‘δε δίνω σημασία σε κάτι’
 κουρμπέτι (τουρκ. *gurbet*) ‘η ξενιτιά’
 άσος (βενετ. *asso* < λατιν. *as*) ‘ο αριθμός 1 στα ζάρια, τα χαρτιά κλπ.’, εδώ: ‘ο πρώτος σε επίδοση’

Πίνακας 2 | Λεξιλογικά δάνεια

Στο παρακάτω γράφημα παρουσιάζονται οι γλώσσες προέλευσης των γλωσσικών δανείων στα ρεμπέτικα τραγούδια. Συγκεκριμένα, στην πρώτη θέση βρίσκεται η τουρκική γλώσσα, ενώ ακολουθούν η ιταλική, η γαλλική και η αγγλική. Στην τελευταία ράβδο περιλαμβάνονται γλώσσες, όπως η λατινική, η αλβανική και η αρχαία σλαβική, από τις οποίες ο αριθμός των γλωσσικών δανείων στα ρεμπέτικα τραγούδια δεν ήταν αντιπροσωπευτικός.

⁴ Βλ. επίσης Σκιαδάς (2011: 155-156) και Χριστοπούλου (2016: 165-166, 168, 172).

Γράφημα 1 | Προέλευση γλωσσικών δανείων στα ρεμπέτικα τραγούδια

Αναμφίβολα, η προέλευση όλων αυτών των γλωσσικών δανείων μπορεί να εξηγηθεί με βάση τις ιστορικές εξελίξεις, οι οποίες είχαν ως αποτέλεσμα την επαφή και τη συνύπαρξη των Ελλήνων με άλλες εθνότητες. Έτσι, η ύπαρξη τουρκικών δανείων, που αποτελούν και τη συντριπτική πλειοψηφία, προκύπτει από τη χρόνια συνύπαρξη των Ελλήνων με τους Τούρκους λόγω της οθωμανικής κυριαρχίας και της γεωγραφικής εγγύτητας αφ' ενός και αφ' ετέρου από το γεγονός ότι η γλώσσα του ρεμπέτικου βασιζόταν κυρίως στην καθομιλουμένη μικρασιατική διάλεκτο, η οποία περιελάμβανε ήδη πολλά ιδιωματικά φραστικά σχήματα της τουρκικής, όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως.

Τα ιταλικά δάνεια προκύπτουν επίσης από τη γειτνίαση των δύο λαών αλλά και εξαιτίας της βενετικής κυριαρχίας στην Ελλάδα. Επιπλέον, οι εμπορικές συναλλαγές πρωτίστως στο λιμάνι της Σμύρνης, αλλά και αργότερα στο λιμάνι του Πειραιά και της Θεσσαλονίκης, αλλά και η συχνή επαφή των ρεμπετών με ναυτικούς που χρησιμοποιούσαν βενετσιάνικη ορολογία έπαιξαν σίγουρα σημαντικό ρόλο στην εισαγωγή γλωσσικών δανείων στη γλώσσα των ρεμπετών, όπως παρατηρεί και ο Πετρόπουλος (1990β: 30).

Τα γαλλικά και τα αγγλικά δάνεια θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι προκύπτουν λόγω του ανεπτυγμένου πολιτισμικού και πνευματικού επιπέδου των δύο χωρών, με τη γαλλική γλώσσα να αποτελεί αρχικά γλώσσα της αριστοκρατίας και αργότερα *lingua franca* έως και τα μέσα του 20^{ου} αι. Στην ίδια γραμμή κινούνται και τα δάνεια από τη λατινική γλώσσα, η οποία αποτελούσε γλώσσα της διοίκησης και της επιστήμης κατά τον μεσαίωνα, ενώ συνδέεται άμεσα και με την κλασική αρχαιότητα. Επομένως, σημαντικό ρόλο στη συγκεκριμένη περίπτωση γλωσσικού δανεισμού φαίνεται να παίζει και η *υπόθεση του κοινωνικού κύρους*, εάν αναλογιστούμε πως οι προερχόμενοι από τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα ρεμπέτες συχνά θα προσπαθούσαν να εισάγουν στη γλώσσα τους στοιχεία από γλώσσες που θεωρούνταν ότι έχουν υψηλό κύρος.

Τέλος, τα αλβανικά δάνεια προφανώς οφείλονται επίσης στη γειτνίαση των δύο λαών αλλά και στην παρουσία των Αλβανών σε ελληνικό έδαφος, ενώ τα ελάχιστα σλαβικά δάνεια οφείλονται στα εγκατεστημένα στα Βαλκάνια ήδη από τη βυζαντινή εποχή σλαβικά φύλα (Καραγιαννόπουλος 2001: 53, 139-141).

6 Συμπεράσματα

Σκοπός της συγκεκριμένης εργασίας ήταν να μελετηθεί και εν συνεχεία να περιγραφεί ο γλωσσικός δανεισμός ως ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά του ρεμπέτικου τραγουδιού.

Από την καταγραφή των γλωσσικών δανείων των ρεμπέτικων τραγουδιών που εξετάσαμε, διαπιστώθηκε ότι κύριες γλώσσες δανεισμού είναι η τουρκική και η ιταλική, με τη γαλλική και την αγγλική να ακολουθούν. Εντούτοις, δεν μπορούμε να υποστηρίξουμε με βεβαιότητα εάν πρόκειται για εσωτερικά ή εξωτερικά δάνεια, καθώς δε γνωρίζουμε την περίοδο εισαγωγής των δανείων αυτών. Με άλλα λόγια, εάν ορισμένα από αυτά τα δάνεια εισήχθησαν και υιοθετήθηκαν πρώτα στην κοινή νέα ελληνική και στη συνέχεια στη γλωσσική ποικιλία του ρεμπέτικου τότε θα μπορούσαμε να μιλήσουμε για εσωτερικά δάνεια. Αντίθετα, εάν υιοθετήθηκαν πρώτα από τους ρεμπέτες τότε έχουμε να κάνουμε με εξωτερικά δάνεια. Ωστόσο, είναι πιθανή μια μείξη και των δύο, καθώς οι ρεμπέτες ενδεχομένως να επέλεγαν να χρησιμοποιήσουν στη γλώσσα τους και δάνειες λέξεις που ήδη είχαν εισαχθεί στην ελληνική, αλλά και ξένες λέξεις που άκουγαν για πρώτη φορά στους χώρους όπου σύχναζαν και ένιωθαν ότι τους εξέφραζαν ως κοινωνική ομάδα και τρόπο ζωής.

Σε κάθε περίπτωση, όμως, αρκετά από τα δάνεια αυτά προσαρμόστηκαν είτε φωνολογικά είτε μορφολογικά είτε ακόμα μετέβαλαν την αρχική τους σημασία, γεγονός που πάντα είναι αναμενόμενο σε περιπτώσεις γλωσσικού δανεισμού.

Βιβλιογραφία

- Baltazzi, Alex, George Galdies and George Poulimenos. 2012. *A Lexicon of Smyrneika*. Istanbul: Tarih Vakfi Yurt Yayinlari.
- Βασμανόλη, Ερασμία. 2007. “Οι αντιδάνειες λέξεις στη Νέα Ελληνική”. Διδακτορική Διατριβή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Gauntlett, Στάθης. 2001. *Ρεμπέτικο τραγούδι: Συμβολή στην επιστημονική του προσέγγιση*. Αθήνα: Εκδόσεις 21ου αιώνα.
- Haspelmath, Martin. 1995. “The converb as a cross-linguistically valid category”. Στο Martin Haspelmath and Ekkehard König (επιμ.), *Converbs in Cross-Linguistic Perspective*, 1-55. Berlin and New York: Mouton de Gruyter.
- Haugen, Einar. 1950. “The analysis of linguistic borrowing”. *Language* 26 (2): 211-231.
- Καραγιαννόπουλος, Ιωάννης. 2001. *Το βυζαντινό κράτος*. 4η έκδοση. Θεσσαλονίκη: Βάνιας.
- Lehmann, Christian. 1992. “Word order change by grammaticalization”. Στο Marinel Gerritsen & Stein Dieter (επιμ.), *Internal and external factors in syntactic change (Trends in Linguistics 61)*, 395-416. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- McMahon, April. 1999. *Understanding language change*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Μείζον λεξικό της ελληνικής γλώσσας. 2001. Αθήνα: Φυτράκης.
- Παπαδόπουλος, Γεράσιμος Σοφοκλής. 2016. “Από την αργκό του ρεμπέτη στο καθημερινό λεξιλόγιο του νεοέλληνα”. *ΜΕΓ* 36: 519-534.
- Πετρόπουλος, Ηλίας. 1990α. *Τα μικρά ρεμπέτικα*. Αθήνα: Νεφέλη.
- Πετρόπουλος, Ηλίας. 1990β. *Ρεμπετολογία: εικοσιτέσσερις παράγραφοι μονότονης φλυαρίας*. Αθήνα : Κέδρος.
- Σαββόπουλος, Πάνος. 2006. *Περί της λέξεως ρεμπέτικον το ανάγνωσμα...και άλλα*. Αθήνα: Οδός Πανός.

- Σκιαδάς, Γρηγόρης. 2011. “Το Ρεμπέτικο Λεξιλόγιο: Μια πρώτη Λεξικολογική προσέγγιση”. Στο Marios Andreou et al. (επιμ.), *Proceedings of the Second Patras International Conference of Graduate students in Linguistics (PICGL2)*, 153 – 161. Πανεπιστήμιο Πατρών.
- Thomason, Sarah. 2001. *Language Contact: An Introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Χαραλαμπίκης, Χριστόφορος. 2016. *Χρηστικό λεξικό της νεοελληνικής γλώσσας*. 2η έκδοση. Αθήνα: Δημοσιογραφικός οργανισμός Λαμπράκη.
- Χριστοπούλου, Αικατερίνη. 2016. “Μια λεξικολογική προσέγγιση στο περιθωριακό λεξιλόγιο της Νέας Ελληνικής”. Διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Πατρών.
- Χριστοπούλου, Αικατερίνη. 2015. “Γλωσσικός δανεισμός: η περίπτωση του περιθωριακού λεξιλογίου”. Στο Katerina Fragkourou et al. (επιμ.), *Theoretical and Applied Linguistics. Proceedings of the Third Patras International Conference of Graduate students in Linguistics (PICGL3)*, 242-251. Πανεπιστήμιο Πατρών.

Ηλεκτρονικές διευθύνσεις

www.slang.gr (τελευταία πρόσβαση 07.04.2020)

www.rembetiko.gr (τελευταία πρόσβαση 07.04.2020)